

Оцінка концентрації ринку корпоративного кредитування в Україні

Кретов Д.Ю.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

У статті розкрито поняття концентрації ринку банківського корпоративного кредитування в умовах економічної циклічності. Досліджено наявні науково-методичні підходи до визначення концентрації ринку банківського корпоративного кредиту. Оцінено концентрацію ринку банківського корпоративного кредиту України в регіональному розрізі, визначено характер впливу концентрації ринку банківського корпоративного кредиту на розвиток національного кредитного ринку та економіки загалом.

Ключові слова: кредитний ринок, кредитний цикл, економічний цикл, концентрація, квазіконкурентність, ринок банківського корпоративного кредиту.

Кретов Д.Ю. ОЦЕНКА КОНЦЕНТРАЦИИ РЫНКА БАНКОВСКОГО КОРПОРАТИВНОГО КРЕДИТОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье раскрыто понятие концентрации рынка банковского корпоративного кредитования в условиях экономической цикличности. Исследованы существующие научно-методические подходы к определению концентрации рынка банковского корпоративного кредита. Оценена концентрация рынка банковского корпоративного кредита Украины в региональном разрезе, определен характер влияния концентрации рынка банковского корпоративного кредита на развитие национального кредитного рынка и экономики в целом.

Ключевые слова: кредитный рынок, кредитный цикл, экономический цикл, концентрация, квазиконкурентность, рынок банковского корпоративного кредита.

Kretov D. Yu. THE ESTIMATION OF THE CORPORATE LENDING MARKET CONCENTRATION IN UKRAINE

The article deals with the concept of concentration of the market of bank corporate lending in conditions of economic cyclicity. The research of existing scientific and methodical approaches to determine the concentration of the market of bank corporate credit is conducted. The assessment of the concentration of the Ukrainian corporate banking market in the regional section is conducted, and the nature of the impact of the concentration of the bank corporate loan market on the development of the national credit market and the economy as a whole is determined.

Keywords: credit market, credit cycle, economic cycle, concentration, quasi-competition, market of bank corporate loan.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток будь-якого сучасного банківського кредитного ринку відбувається в умовах циклічного розвитку національної економіки. При цьому деякі його сегменти зазнають значного впливу з боку їх учасників, держави та загальносвітових чинників, які прямо або опосередковано завдають позитивних або негативних наслідків щодо їх розвитку. Такий вплив може приводити до відповідних диспропорцій у розвитку вітчизняних кредитних ринків, перш за все їх головної складової – ринку банківського корпоративного кредиту.

Різні вимоги щодо вступу та функціонування учасників кредитного ринку, несправедлива конкуренція, диспропорції в розподіленні фінансово-кредитних ресурсів на ринку банківського корпоративного кредиту при-

водять до появи неефективної та надмірної концентрації цього ринку. Це приводить до виникнення ситуації, за якої більша частина фінансово-кредитних ресурсів розподіляється між окремою частиною учасників цього ринку, які отримують повне або надлишкове фінансування.

Інші учасники ринку при цьому недоотримують або зовсім не отримують належної кількості фінансово-кредитних ресурсів, що приводить до сповільнення їх розвитку та недофінансування потреб відповідних регіонів загалом. В результаті виникають суттєві диспропорції в регіональному розвитку, що приводить до сповільнення та ускладнення розвитку економіки країни.

Саме тому сьогодні є актуальним та необхідним розроблення науково-методичних

підходів до своєчасного визначення та оцінювання концентрації ринку банківського корпоративного кредиту в умовах економічної циклічності задля виявлення та усунення диспропорцій його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню проблем концентрації ринку банківського корпоративного кредиту та кредитного ринку загалом присвячені праці багатьох зарубіжних (Д. Буне, К. Данн, Р. Дугар, Р. Преслі, А. Ухде, Дж. Франсіс) та вітчизняних вчених (Н. Корецька, Л. Кузнєцова, М. Остролицький, К. Павлонський, Ю. Прозоров, Б. Пшик).

Перша група дослідників, а саме Д. Буне та Р. Дугар, акцентують увагу на доведенні наявності зв'язку між рівнем концентрації на ринку та різними ринковими параметрами [1, с. 112; 2, с. 44].

Друга група вчених, а саме К. Данн та Дж. Франсіс, оцінюють вплив зростання рівня концентрації на конкурентне середовище ринку загалом. Також концентрація ринку розглядається в міжнародному, регіональному та галузевому аспектах [3, с. 26; 4, с. 84].

Третя група науковців, а саме А. Ухде, Н. Корецька, Л. Кузнєцова, М. Остролицький, К. Павлонський, зазначає, що в тих дослідженнях, де об'єктом була банківська система, підтверджено позитивний взаємозв'язок між концентрацією ринку банківських послуг та стабільністю банківської системи [5–9]. На думку Ю. Прозова та Б. Пшика, значний рівень концентрації банківської системи сприяє зниженню в ній обсягів високоризикових операцій, оскільки банки ретельніше обирають свої клієнтів [10, с. 18; 11, с. 55].

Окрім позитивних ефектів концентрації ринку банківських послуг, низка досліджень виявила негативні ефекти підвищеної концентрації. Науковці зазначають, що наявність ознак монополії на ринку приводить до підвищення процентних ставок. Окрім цього, великі банки намагаються оптимізувати власні витрати за рахунок економії на проведенні моніторингу в процесі кредитування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення поняття концентрації ринку банківського корпоративного кредиту в умовах економічної циклічності, розробка науково-методичного підходу до оцінювання концентрації ринку задля доведення квазіконкурентності ринку корпоративного кредитування України в регіональному розрізі. Відповідно до поставленої мети визначені завдання, спрямовані на її досягнення:

– проаналізувати наявні науково-методичні підходи до визначення концентрації ринку банківського корпоративного кредиту;

– визначити основні недоліки наявних методик;

– оцінити концентрацію ринку банківського корпоративного кредиту України в регіональному розрізі, що дасть змогу визначити характер впливу концентрації ринку банківського корпоративного кредиту на розвиток національного кредитного ринку та економіки загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінювання впливу конкуренції на ефективність ринків тісно пов'язане з визначенням рівня концентрації на ньому. Це обумовлене тим, що саме концентрація на ринку визначає його ефективність, якість послуг, рівень влади у лідерів ринку, присутність вхідних бар'єрів тощо. Дані щодо рівня концентрації формують інформаційне забезпечення стосовно прийняття рішень щодо необхідності державного втручання та реформування ринку загалом задля забезпечення більшої конкуренції на ньому, оскільки саме конкуренція є запорукою його ефективного функціонування.

Отже, однією з основних умов успішного розвитку як вітчизняного, так і світового ринків корпоративного кредитування є забезпечення належного рівня конкуренції на них. За результатами проведеного дослідження ми визначили, що банківська система України не є конкурентною, особливо після двох кризових хвиль 2008–2010 та 2014–2016 років.

Цілком зрозумілим є те, що, відповідно до еволюційної концепції, конкурентна боротьба приводить до очищення ринку від слабких учасників, але неконтрольоване укрупнення ринку може привести до його монополізації. Це спричиняє його неефективність.

Отже, з огляду на зазначене дослідження рівня концентрації як вагомий індикатор рівня конкуренції на ринку банківських послуг є вагомим з точки зору вивчення його ефективності. Зважаючи на те, що на рівні державного та бюджетного управління в Україні активно відбуваються процеси децентралізації, які в перспективі можуть суттєво змінити структуру фінансових потоків у регіонах, вважаємо за доцільне акцентувати увагу саме на регіональному аспекті концентрації ринку корпоративного кредитування України.

У дослідженні проаналізовано обсяги наданих банками позичок корпоративному сектору України в регіональному розрізі (рис. 1).

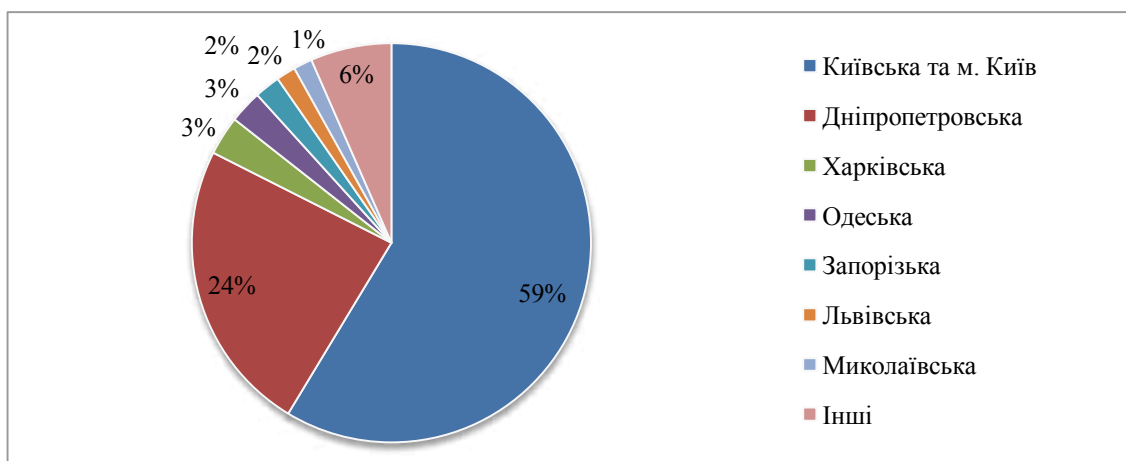

Рис. 1. Структура корпоративного кредитування в розрізі областей України на 1 листопада 2017 року
Джерело: побудовано автором за даними джерела [12]

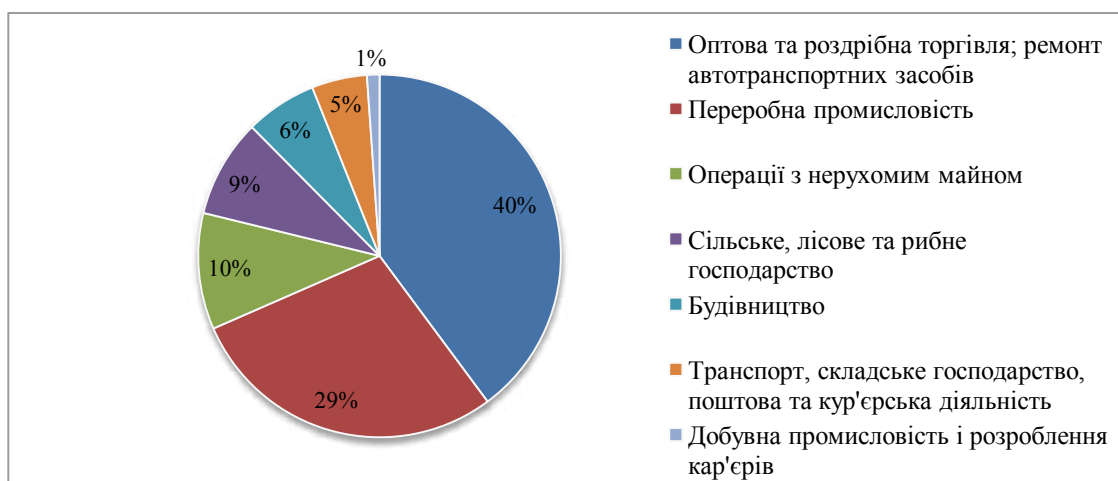

Рис. 2. Структура корпоративного кредитування в розрізі основних галузей економіки України на 1 листопада 2017 року
Джерело: побудовано автором за даними джерела [12]

Як видно з рис. 1, найбільші обсяги корпоративних кредитів надаються в Київській, Дніпропетровській, Харківській, Одеській та Запорізькій областях.

Обсяги кредитування всіх інших областей складають лише 6% від загальних обсягів кредитування, що доводить непропорційність розвитку вітчизняного ринку корпоративного кредитування, що є наслідком диспропорцій в економіці та свідчить про значний рівень концентрації на кредитному ринку.

Наступним етапом дослідження є аналіз кредитних вкладень банків у різні галузі корпоративного сектору української економіки (рис. 2).

Як видно з рис. 2, найбільші обсяги кредитних ресурсів банків спрямовані в галузі опто-

вої та роздрібною торгівлі (40%), переробної промисловості (29%) та операцій з нерухомим майном (10%). Обсяги фінансування банками таких важливих галузей для національної економіки, як сільське господарство, будівництво та добувна промисловість, є незначними та складають 9%, 6% та 1% відповідно.

Зазначене свідчить про сильне переважання кредитування банками розвитку сфери торгівлі перед виробництвом та підтверджує наявність значної концентрації корпоративного кредитного ринку в окремих регіонах та галузях.

Зауважимо, що занадто високий рівень концентрації в певних регіонах України приводить до викривлення ринку як такого. В результаті того, що регіони-лідери концен-

трують фінансові потоки, відволікаючи їх з регіонів-аутсайдерів, порушуються основи конкурентного розвитку економіки.

З точки зору ринку саме регіональний аспект корпоративного кредитування є важливим, тому що банківське кредитування є основою розвитку економіки, тобто диспропорції ринку корпоративного кредитування можуть привести й приведуть до диспропорцій в розвитку економіки України загалом. Крім того, географічна диверсифікація корпоративного кредитування дає змогу отримувати переваги від зміни ринкової кон'юнктури регіональних ринків, тобто є додатковим елементом мінімізації ризиків банківського бізнесу.

Врахування регіонального аспекту є важливим ще й тому, що місцеві банки здійснюють прямий вплив на розвиток регіону, підвищуючи в ньому економічну та інвестиційну активність, забезпечуючи підприємства необхідними фінансовими ресурсами. Прямим наслідком цього є зростання обсягів виробництва, зайнятості населення конкретного регіону, що генерує позитивні зміни для економіки країни загалом. З огляду на зазначене вище завданням нашого дослідження є аналіз концентрації ринку корпоративного кредитування України задля виявлення рівня його квазіконкурентності та її поведінки на різних стадіях кредитного циклу. На цій основі можна сформулювати рекомендації з недопущення формування диспропорцій як на цьому ринку, так і в економіці країни загалом.

За результатами узагальнення літературних джерел, присвячених дослідженню концентрації ринку загалом та його квазіконкурентності зокрема, визначено, що основи теорії квазіконкурентних ринків закладені У. Баумолем та іншими вченими [13].

Узагальнивши науковий доробок сучасних дослідників, вважаємо, що під квазіконкурентним ринком доцільно розуміти такий ринок, на якому діє незначна кількість учасників, але створені умови для конкуренції між ними.

Такий ринок не вимагає вжиття активних заходів щодо демонополізації з боку держави. Основною функцією державного регулювання щодо квазіконкурентних ринків є усунення адміністративних бар'єрів на вхід нових учасників на ринок. Отже, роль державного регулювання є не рестрикційною, а, навпаки, стимулюючою, тобто регулюванню необхідно забезпечити максимальний рівень конкуренції на ринку.

Завданням дослідження є не тільки аналіз концентрації ринку корпоративного креди-

тування України в розрізі регіонів задля оцінювання його щодо квазіконкурентності, але й розроблення комплексної методології для таких досліджень. Це дасть змогу здійснювати аналіз концентрації ринку за різними ознаками, зокрема за видами економічної діяльності, строками.

Емпіричні результати дослідження дають принципову можливість оцінити доцільність державного втручання в розвиток ринку корпоративного кредитування України з точки зору забезпечення достатнього рівня його децентралізації та підвищення конкурентоспроможності ринку загалом.

Гіпотеза, що буде тестуватися в дослідженні, полягає в тому, що рівень регіональної концентрації ринку корпоративного кредитування в Україні є аномально високим, що створює передумови для його нерівномірного розвитку, як наслідок, неефективного розподілу ресурсів в економіці. Результатом цього є неефективний розвиток економічної системи країни загалом.

Задля доведення цієї гіпотези автором розроблено науково-методичний підхід до оцінювання концентрації ринку, що базується на застосуванні додаткових статистичних процедур. Дослідження концентрації ринку, як правило, полягає в оцінюванні низки специфічних індикаторів, зокрема коефіцієнтів ринкової концентрації, індексу Херфіндаля-Хіршмана, коефіцієнта Джині. Опис найбільш часто вживаних індикаторів для оцінювання концентрації ринку незалежно від його специфіки наведено в табл. 1.

Незважаючи на те, що ці показники досить добре зарекомендували себе й тривалий час використовуються в подібних дослідженнях, вважаємо за доцільне використовувати комплексний підхід з активним вжиттям спеціалізованих технік та методів статистичного аналізу даних.

З цією метою до набору наведених вище стандартних індикаторів оцінювання концентрації ринку нами додано низку додаткових статистичних процедур.

Як додаткову статистичну перевірку ринку на квазіконкурентність ми пропонуємо використовувати багатофакторний регресійний аналіз на основі фіктивних змінних. Загальний вигляд такої моделі такий:

$$Y_t = a_0 + a_1 D_{1t} + a_2 D_{2t} + \dots + a_n D_{nt} + \mu_t, \quad (1)$$

де Y_t – значення даних в період t ;

a_0 – середнє значення за популяцією загалом (Україна);

**Узагальнення результатів аналізу концентрації ринку
корпоративного кредитування України в розрізі регіонів за 2009–2017 роки**

Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Індекс концентрації (CR4)	High	High	High	High	High	High	High	High
Індекс концентрації (CR1)	High	High	High	High	High	High	High	High
Індекс Херфіндаля-Хіршмана (HHI)	High	High	High	High	High	High	High	High
Індекс Розенблюта	Medium	Medium	Medium	Medium	Medium	Medium	Medium	Medium
Індекс галузевої концентрації (CCI)	Medium	Medium	Medium	Medium	Medium	Medium	Medium	Medium
Індекс ентропії	High	High	High	High	High	High	High	High
Коефіцієнт Джині	Medium	Medium	Medium	High	High	High	High	High

Примітка: High – високий рівень концентрації; Low – низький рівень концентрації; Medium – середній рівень концентрації

Джерело: авторська розробка

a_n – середнє значення за групою даних (конкретний регіон);

D_{nt} – фіктивна змінна для певної групи даних, що дорівнює 0 або 1. D_{nt} дорівнює 1, якщо дані належать до певної групи (наприклад, маємо дані по Одеській області, що відповідає групі даних «Одеська область»). D_{nt} дорівнює 0, якщо дані не належать до конкретної групи (наприклад, маємо дані по Черкаській області, що не відповідають групі даних «Одеська область»);

μ – випадкова помилка для періоду t .

Інтерпретація отриманих результатів така: розмір, знак та статистична значимість коефіцієнта перед фіктивними змінними дають інформацію щодо можливості наявності статистично значимих різниць між групами.

Якщо коефіцієнт перед фіктивною змінною є статистично значимим ($p < 0,05$), робиться висновок, що ця група належить до іншої генеральної сукупності.

Це є непрямим свідченням на користь нерівномірності ринку. На основі узагальнення запропонованого дослідниками інструментарію розроблено такий науково-методичний підхід до оцінювання концентрації ринку корпоративного кредитування (рис. 3).

Для апробації запропонованого в дослідженні науково-методичного підходу до оцінювання концентрації ринку проаналізовано ринок корпоративного кредитування України за регіональною ознакою.

Дослідження проводилось на базі офіційних даних Національного банку України за

2008–2017 роки [12]. Для оцінювання концентрації ринку корпоративного кредитування України в регіональному розрізі ми використували такий масив статистичних даних: кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) нефінансовим корпораціям, у розрізі регіонів та видів економічної діяльності. Цей масив даних використано для оцінювання ринку загалом, оскільки кредити, надані нефінансовим корпораціям, складають більше 90% ринку корпоративного кредитування України.

Загальне формулювання гіпотези, що тестується, таке: ринок корпоративного кредитування України в регіональному розрізі є квазі-конкурентним.

Другим етапом запропонованого автором науково-методичного підходу до оцінювання концентрації задля доведення квазіконкурентності ринку корпоративного кредитування України в регіональному розрізі є формування попередніх оцінок непропорційності ринку корпоративного кредитування України в регіональному розрізі. Для цього використано аналіз середніх. Результати свідчать на користь наявності сильної географічної нерівності на ринку корпоративного кредитування України, адже Київ та Київська область демонструють результати, що в десятки разів більші за результати інших регіонів України. Це свідчить на користь високої концентрації ринку.

Для того щоби впевнитись в тому, що ця різниця є статистично значимою, проведено

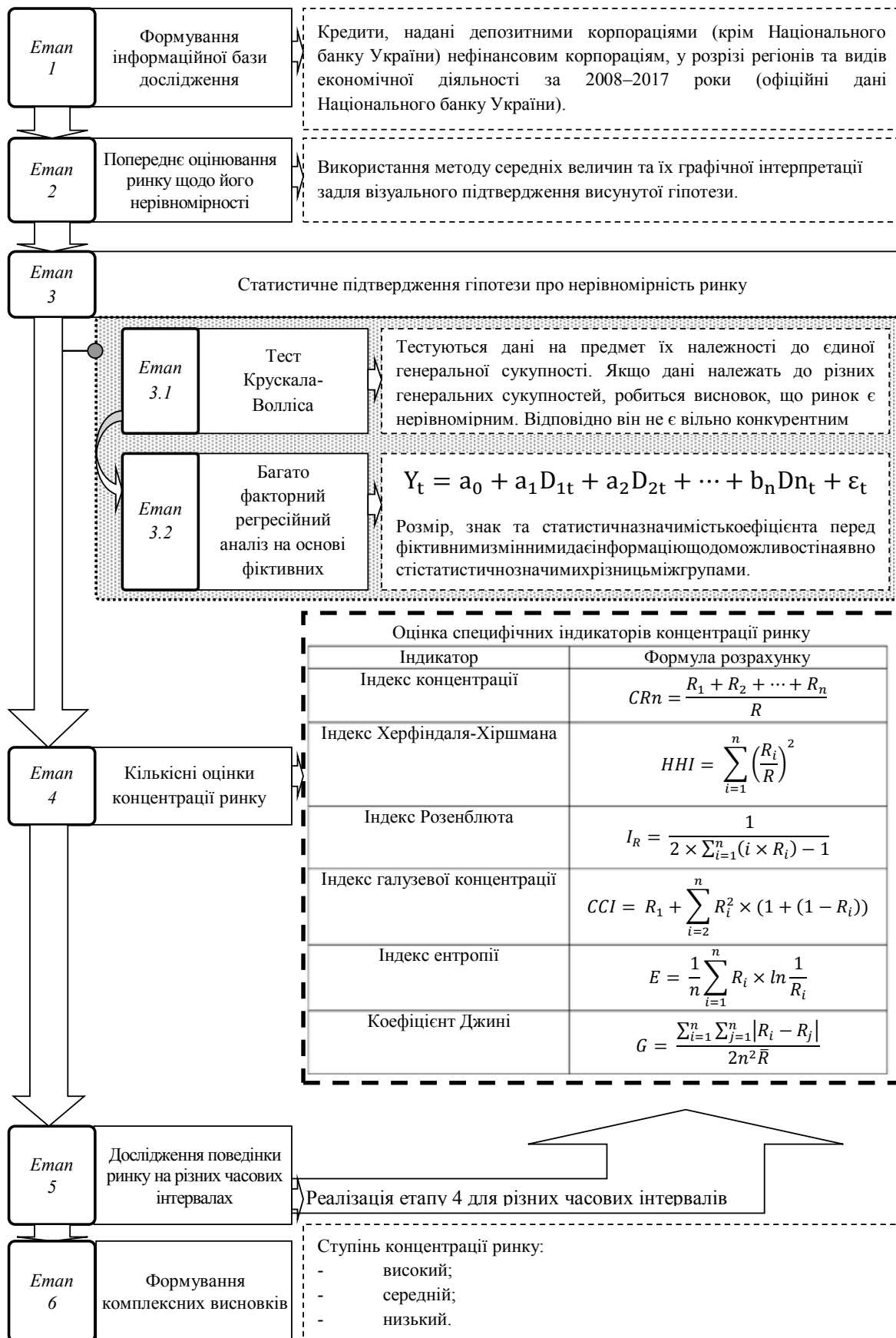

Рис. 3. Науково-методичний підхід до оцінювання концентрації задля визначення конкурентності ринку корпоративного кредитування України в регіональному розрізі

Джерело: авторська розробка

тест Крускала-Волліса [15]. Як показали його результати, дані з різних регіонів належать до різних генеральних сукупностей, а не до однієї, як це мало би бути в разі висококонкурентного ринку. Отже, висока концентрація ринку корпоративного кредитування в Україні підтверджена. Наступним етапом оцінювання, відповідно до розробленого в дослідженні науково-методичного підходу, є застосування багатофакторного регресійного аналізу з використанням фіктивних змінних. Як свідчать отримані дані, гіпотеза про географічну нерівність отримала своє підтвердження. Дані Києва та Київської області, Дніпропетровської області в декілька разів відрізняються від даних інших регіонів та середнього показника по Україні. Це також підтверджує наявність нерівномірного розподілу ринку за географічним принципом, відповідно, його високу концентрацію.

Отже, результати застосування науково-методичного підходу з використанням додаткових до традиційних індикаторів концентрації ринку підтверджують квазіконкурентний характер ринку корпоративного кредитування України.

Для підтвердження цього розраховано базові індикатори оцінювання концентрації ринку, узагальнення та результати яких представлено в табл. 2.

Результати аналізу концентрації ринку корпоративного кредитування України в розрізі регіонів з використанням спеціальних індикаторів повністю підтвердили попередні висновки. Ринок корпоративного кредитування України за регіональною ознакою є квазіконкурентним. Рівень його концентрації є високим.

Відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року монопольною (домінантною) позицією вважається ситуація, коли частка одного ринкового суб'єкта перевищує 35%, або частка трьох найкрупніших учасників ринку перевищує 50%, або частка п'яти найбільших учасників вища за 70%.

Відповідно до значень індексів концентрації (CR1, CR4) ці кількісні критерії на ринку корпоративного кредитування України в регіональному розрізі значно перевищені. Отримані аналітичні дані формують інформаційну базу для вжиття комплексу заходів у сфері державного регулювання ринку банківських послуг.

Задля уточнення рівня концентрації ринку в різні часові інтервали ми розглянули динамку базових індикаторів для оцінювання концен-

трації ринку корпоративного кредитування протягом 2009–2017 років (рис. 4).

Відповідно до отриманих даних можемо сформулювати такі висновки. Активізація кризових явищ в економіці країни привела до зростання рівня концентрації ринку. В середньому концентрація ринку корпоративного кредитування за умови його значного кількісного скорочення за період аналізу зросла на 10%. Отже, ми отримали підтвердження того, що якісні характеристики ринку корпоративного кредитування, зокрема показники його концентрації, мають прямий зв'язок зі станом економічної системи, економічними та кредитними циклами. В умовах кризи рівень концентрації підвищується, і навпаки. Ці аналітичні дані мають бути враховані під час розроблення державної антикризової політики, оскільки зниження рівня ринкової конкуренції негативно впливає на розвиток ринку загалом.

Заключним етапом оцінювання концентрації ринку корпоративного кредитування України в розрізі регіонів є побудова кривої Лоренца (рис. 5).

Вигляд кривої Лоренца для ринку корпоративного кредитування України в розрізі регіонів свідчить про присутність значної нерівності на ньому. Це підтверджує висунуту в дослідженні гіпотезу про квазіконкурентність ринку.

Підбиваючи загальні підсумки проведеного аналізу, відзначимо, що з регіональної точки зору корпоративний кредитний ринок України є низькоконкурентним. Відповідно, гіпотеза про квазіконкурентність цього ринку України знайшла підтвердження.

Оскільки результати проведеного дослідження свідчать не лише про низьку конкурентність на кредитному ринку за географічною ознакою, але й про те, що ситуація з часом погіршується, на нашу думку, необхідно вжити заходів для покращення ситуації та забезпечення більшого рівня конкуренції на ринку. Це в подальшому має стати запорукою успішного розвитку економіки України.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що банки-лідери, володіючи розгалуженою регіональною мережею, залучають ресурси з регіонів, але не для подальшого їх повернення в регіон-донор ресурсів, а для перерозподілу серед обмеженого переліку регіонів-акцепторів ресурсів (Київ та Київська область, Дніпропетровська область). Це створює передумови для непропорційного розвитку економіки України загалом. Фактично відбувається штучна дискримінація на ринку

Таблиця 1

Основні індикатори для оцінювання концентрації ринку

Індикатор	Опис	Формула розрахунку	Нормативні значення (інтерпретація)
Індекс концентрації	Характеризує нерівність на ринку, відображаючи позицію найбільших учасників ринку.	$CRn = \frac{R_1 + R_2 + \dots + R_n}{R}$ де CRn – частковий коефіцієнт концентрації; n – кількість найбільших учасників ринку; R_i – частка ринку, що контролюється i -м учасником; R – обсяг ринку.	$\approx 100\%$ – чиста монополія; $50\% < CR4 < 60\%$ – домінуючі учасники; $CR4 > 60\%$ – обмежена олігополія; $< 40\%$ – ефективна конкуренція.
Індекс Херфіндаля-Хіршмана	Використовується для оцінювання рівня монополізації галузі.	$HHI = \sum_{i=1}^n \left(\frac{R_i}{R} \right)^2$ де R_i – частка ринку, що контролюється i -м учасником; R – обсяг ринку.	0 – мінімальна концентрація; $0-0,1$ – низький рівень концентрації; $0,10-0,18$ – середній рівень концентрації; $> 0,18$ – високий рівень концентрації.
Індекс Розенблюта	Дає змогу врахувати ранг учасників ринку під час оцінювання його концентрації.	$I_R = \frac{1}{2 \times \sum_{i=1}^n (i \times R_i) - 1}$ де R_i – частка ринку, що контролюється i -м учасником.	Чим вище значення коефіцієнта, тим більш монополізованим є ринок.
Індекс галузевої концентрації	Дає змогу оцінити співвідношення коливання ринкових часток та абсолютної значимості частки найбільшого суб'єкта ринку.	$CCI = R_1 + \sum_{i=2}^n R_i^2 \times (1 + (1 - R_i))$ де R_i – частка ринку, що контролюється i -м учасником.	Приймає значення в діапазоні $[0; 1]$. Чим вище значення коефіцієнта, тим більш монополізованим є ринок.
Індекс ентропії	Є середньою часткою суб'єктів ринку, зважається за натуральним логарифмом її оберненої величини.	$E = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n R_i \times \ln \frac{1}{R_i}$ де R_i – частка ринку, що контролюється i -м учасником.	Чим вище значення індексу ентропії, тим нижче ймовірність формування монополії чи олігополії.
Коефіцієнт Джині	Використовується для оцінювання рівня нерівності на ринку.	$G = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n R_i - R_j }{2n^2 \bar{R}}$ де R_i – частка ринку, що контролюється i -м учасником.	Приймає значення в інтервалі від 0 до 1 . Чим вище коефіцієнт Джині, тим вище концентрація на ринку.

Джерело: побудовано автором за даними джерел [14; 15]

корпоративного кредитування за регіональною ознакою, що вимагає вжиття комплексу державних регулюючих заходів.

Регулюванням рівня концентрації банківської системи України загалом та його регіональної квазіконкурентності зокрема, відповідно до зони функціональної компетентності, можуть займатись такі державні органи, як Антимонопольний комітет України, Національний банк України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. У кожного з них є індивідуальний перелік повноважень та специфічний інструментарій впливу.

Антимонопольний комітет України має сприяти добросовісній конкуренції на ринку, для чого він контролює ціноутворення та рівень концентрації ринку корпоративних кредитів, а також аналізує дії учасників ринку щодо їх узгодженості. Національний банк України відповідає за встановлення вхідних бар'єрів на ринок банківських послуг та регулювання умов діяльності на основі набору нормативів. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб впливає на концентрацію кредитного ринку за рахунок виведення неплатоспроможних банків з ринку.

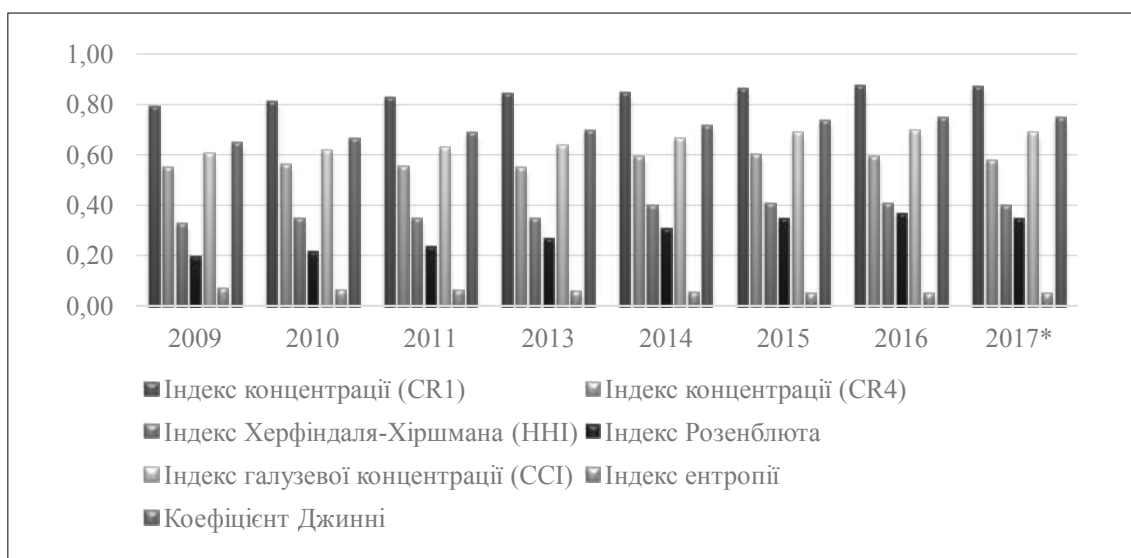

Рис. 4. Динаміка показників концентрації ринку корпоративного кредитування України в розрізі регіонів за 2009–2017 роки
Джерело: розраховано автором за даними джерела [12]

Рис. 5. Крива Лоренца для ринку корпоративного кредитування України в розрізі регіонів за 2009–2017 роки
Джерело: розраховано автором за даними джерела [12]

Зауважимо, що державне регулювання квазіконкурентного ринку має особливості й нюанси. Як зазначалось вище, замість активного вжиття рестрикційних антимонопольних заходів державна політика має бути сконцентрована на створенні умов для посилення конкуренції на ринку, а також на максимальній лібералізації доступу на ринок нових учасників.

Перш за все необхідно розробити стратегію розвитку регіонального банкінгу задля децентралізації ринку корпоративного креди-

тування в Україні. Дисбаланс на ринку створює умови для концентрації ринку в рамках одного-двох регіонів (Київ та Дніпропетровська область), що фактично робить всі інші регіони аутсайдерами з відповідними наслідками для їх розвитку.

Для цього, на нашу думку, необхідно провести диференціацію банківської системи в регіональному аспекті зі внесенням відповідних змін до нормативної бази задля полегшення виходу на регіональний ринок корпоративного кредитування нових учас-

ників. Йдеться про преференції для місцевих банків (особливо кооперативних) з точки зору нормативних вимог до них з боку НБУ. Це дасть змогу створити більш сприятливі умови для появи та розвитку місцевих банків, що посилять конкуренцію саме на регіональному рівні.

Мінімізація вхідних бар'єрів також не дасть змогу домінуючим учасникам ринку скористатися свої монополюючим становищем, оскільки, наприклад, в разі монополюючого завищення ціни на ринку за рахунок відсутності бар'єрів входу на нього одразу ж вийдуть нові учасники, підсилюючи конкуренцію на ринку загалом. Постійна загроза такого розвитку подій стримуватиме монополіста від значного завищення ціни, утримуючи ринок в стані рівноваги та ефективності.

Однією з форм підвищення конкуренції на ринку в регіональному розрізі є створення умов для вільного доступу на регіональні ринки. Для цього необхідно забезпечити високий рівень координації та взаємодії банків на регіональному ринку між собою та з банками інших регіонів.

Ще одним важливим елементом державного регулювання квазіконкурентного ринку є активна взаємодія на рівні «державна – ключові учасники ринку». Антимонополюючу політику держави в такому разі має бути переорієнтовано з класичного тиску на банки-монополісти на модель їх підтримки. Крім того, задля створення принципової можливості для появи нових домінуючих учасників на ринку необхідно створити умови для консолідації банків. Для цього необхідні відповідні зміни в антимонополюючому законодавстві.

Важливим елементом державного регулювання ринку є отримання адекватної інформації щодо його стану та оцінювання стосовно рівня його монополізації. Це є можливим лише за рахунок використання адекватного методологічного забезпечення та постійного моніторингу стану ринку.

У дослідженні запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання концентрації ринку, що, на відміну від наявних, які базуються переважно на використанні класичного набору спеціалізованих показників оцінювання рівня концентрації, містить низку додаткових статистичних методів, що дають змогу підвищити якість та результативність такого аналізу. Необхідним елементом нау-

ково-методичного забезпечення оцінювання рівня його концентрації є впровадження системи нормативних значень за ключовими показниками, що мають бути адаптовані до реалій України.

Періодичність моніторингу ринку корпоративного кредитування щодо зміни рівня його концентрації має бути прив'язана до частоти публікації ключових даних, які є основою розрахунку показників концентрації.

Зважаючи на активну інкорпорацію України в загальноєвропейський простір, вважаємо доречним приведення антимонополюючого законодавства до вимог ЄС. Ці зміни також мають враховувати специфіку ринку (монополістичний, квазіконкурентний) під час формування переліку державних заходів щодо його реформування.

Доцільною є інкорпорація в банківське законодавство України правил Європейської Комісії, спрямованих на недопущення надмірних викривлень конкуренції під час надання державної допомоги. Цей аспект дуже актуальний для України через велику кількість скандалів, пов'язаних з наданням державної допомоги проблемним банкам. Непрозорий розподіл державних коштів може виступати одним із джерел штучного заниження конкуренції на ринку. У цих правилах мають бути чітко визначені схеми рекапіталізації банків, умови їх реалізації, а також гарантія їх доступності для всіх банків.

Висновки з цього дослідження. Отже, розроблений науково-методичний підхід до оцінювання концентрації ринку задля доведення квазіконкурентності ринку корпоративного кредитування України в регіональному розрізі вдосконалює наявні наукові надбання шляхом їх інкорпорації до методології аналізу низки спеціальних статистичних процедур, що підвищують загальну якість отриманих результатів. Апробація цього підходу дала змогу, з одного боку, підтвердити його адекватність, а з іншого боку, визначити специфіку ринку корпоративного кредитування України з точки зору його концентрації як загалом, так щодо стадій кредитного циклу зокрема. На основі отриманих аналітичних даних запропоновано ключові напрями розвитку державного регулювання ринку корпоративного кредитування для забезпечення належного рівня конкуренції на ньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Boone J.P., Khurana I., Raman K.K. Audit Market concentration and Auditor Tolerance for Earnings Management. *Contemporary Accounting Research*. 2012. Vol. 29 (4). P. 1171–1203.
2. Doogar R., Easley R. Concentration without Differentiation: A New Look at the Determinants of Audit Market Concentration. *Journal of Accounting and Economics*. 1998. № 25. P. 235–253.
3. Dunn K. et al. The Impact of the Big 4 Consolidation on Audit Market Share Equality, Auditing. *A Journal of Practice & Theory*. 2011. Vol. 30. No. 1. P. 49–73.
4. Francis J.R., Michas P.N., Seavey S.E. Does Audit Market Concentration Harm the Quality of Audited Earnings? Evidence from Audit Markets in 42 Countries. *Contemporary Accounting Research*. 2013. Vol. 30. Iss.1 (Spring 2013). P. 325–355.
5. Uhde A., Heimeshoff U. Consolidation in Banking and Financial Stability in Europe Further evidence. *Journal of Banking & Finance*. 2009. № 33. P. 1299–1311.
6. Корецька Н. Процес концентрації ринку банківських послуг України: оцінка та стратегії позиціонування. *Економічний форум*. 2015. № 21. С. 53–58.
7. Остролюцький М., Мельник Т. Концентрація банківського сектора: оцінювання та аналіз. *Вісник НБУ*. 2012. № 5. С. 35–39.
8. Павловська К. Аналіз динаміки показників концентрації на банківському ринку України як чинника інтенсивності конкурентної боротьби. URL: <http://intkonf.org/pavlovska-kv-analiz-dinamiki-pokaznikiv-kontsentratsiyi-na-bankivskomu-rinku-ukrayiniyak-chinnika-intensivnosti-konkurentnoyi-borotbi>.
9. Прозоров Ю. Концентрація банківської системи України: подальші перспективи. *Вісник Національного банку України*. 2003. № 1. С. 54–56.
10. Пшик Б. Регіональні аспекти концентрації банківського капіталу. Капіталізація: проблеми розвитку та кількісного виміру: матеріали круглого столу (21 грудня 2006 року, м. Львів) / відп. ред. М. Козоріз. Львів: Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ, 2007. С. 70–82.
11. Кретов Д., Кузнєцова Л. Аналіз індикаторів кредитних циклів у банківській системі України. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 767–772.
12. Основні показники діяльності банків України: дані Національного банку України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
13. Baumol W.J., Panzar J.C., Willing R.D. *Contestable markets and the theory of industry structure*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1982.
14. Lerner A.P. The Concept of Monopoly and the Measurement of Monopoly Power. *The Review of Economic Studies*. 1934. Vol. 1 (3). P. 157–175.
15. Hurst H.E. Long-term Storage of Reservoirs. *Transactions of the American Society of Civil Engineers*. 1951. 799 p.

REFERENCES:

1. Boone J.P., Khurana I., Raman K.K. (2012) Audit Market concentration and Auditor Tolerance for Earnings Management, *Contemporary Accounting Research*, Vol. 29 (4), pp. 1171–1203.
2. Doogar R and R.Easley (1998) Concentration without Differentiation: A New Look at the Determinants of Audit Market Concentration, *Journal of Accounting and Economics*, 25, pp. 235–253.
3. Dunn K. et al. (2011) The Impact of the Big 4 Consolidation on Audit Market Share Equality, Auditing: A Journal of Practice & Theory. Vol. 30. No. 1, pp. 49–73.
4. Francis J. Does Audit Market Concentration Harm the Quality of Audited Earnings? Evidence from Audit Markets in 42 Countries / Jere R. Francis, Paul N. Michas and Scott E. Seavey // *Contemporary Accounting Research*. – 2013. – Vol. 30. Iss. 1 (Spring 2013), pp. 325–355.
5. Uhde A. Consolidation in Banking and Financial Stability in Europe Further evidence / A. Uhde, U. Heimeshoff // *Journal of Banking & Finance*. – 2009. – № 33. – p. 1299–1311.
6. Korecjkja N.I. Proceskon centracciji rynku bankivsjkykh poslugh Ukrajinu: ocinka ta strateghiji pozycionuvannja [The process of concentration of the banking services market in Ukraine: assessment and positioning strategies], *Economichniy forum [Economic forum]*. 2015. Vol. 21. P. 53–58.
7. Ostrolucjkyj M. Koncentracija bankivsjkogho sektora: ocinjuvannja ta analiz [Concentration of the banking sector: evaluation and analysis] / M. Ostrolucjkyj, T. Meljnyk. // *Visnyk NBU [Bulletin of the National Bank of Ukraine]*. – 2012. – Vol. 5 – p. 35–39.
8. Pavlovsjka K.V. Analiz dynamiky pokaznykiv koncentraciji na bankivsjkomu rynku Ukrajinu jak chynnyka intensyvnosti konkurentnoji borotjby [Analysis of the dynamics of concentration indicators in the banking market

of Ukraine as a factor in the intensity of competitive struggle] [Elektronnyj resurs]. Available at: <http://intkonf.org/pavlovska-kv-analiz-dinamiki-pokaznikiv-kontsentratsiyi-na-bankivskomu-rinku-ukrayiniyak-chinnika-intensivnosti-konkurentnoyi-borotbi>.

9. Prozorov Ju. Koncentracija bankivskoj systemy Ukrajinny: podaljši perspektivy [The Concentration of the Ukrainian banking system: future prospects] – Visnyk Nacionaljnogho banku Ukrajinny [Bulletin of the National Bank of Ukraine]. – 2003. – Vol. 1. – P. 54–56.

10. Pshyk B.I. Regionaljni aspekty koncentraciji bankivskogho kapitalu / B.I. Pshyk // Kapitalizacija: problem rozvytku ta kiljkisnogho vymiru [Regional aspects of the concentration of bank capital / B.I. Pshyk // Capitalization: problems of development and quantitative measurement]: materialy krughlogho stolu 21 ghrudnja 2006 r., m. Ljviv / vidp. red. M.A. Kozoriz. – Ljviv :Ljvivskij' instytut bankivskoj spravny Universytetu bankivskoj spravny NBU, 2007. – P. 70–82.

11. Kretov D.Ju. Analiz indykatoriv kredytnykh cyklyv u bankivskij systemi Ukrajinny [Analysis of credit cycle indicators in the banking system of Ukraine] / L.V. Kuznjecova, D.Ju. Kretov // Ekonomika ta suspiljstvo. – 2016. – Vol. 7. – P. 767–772.

12. Osnovni pokaznyky dijajlnosti bankiv Ukrajinny [Basic indicators of Ukrainian banks activity] [Elektronnyj resurs]: dani Nacionaljnogho banku Ukrajinny. – [Electronic resource]: data of the National Bank of Ukraine. Available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.

13. Baumol W.J., Panzar J.C. and Willing R.D. (1982) Contestable markets and the theory of industry structure, New York: Harcourt Brace Jovanovich.

14. Lerner A.P. (1934). The Concept of Monopoly and the Measurement of Monopoly Power. The Review of Economic Studies. Vol. 1 (3). P. 157–175.

15. Hurst H.E. Long-term Storage of Reservoirs. Transactions of the American Society of Civil Engineers / H.E. Hurst. – 1951. – 799 p.